

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра політології і державного управління**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету суспільних наук

Остапець Ю.О. /

«28» *серпня* 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВИБОРЧІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «**Вибірчі системи і технології**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми «**Політологія**».

Розробник: Остапець Ю. О., доктор політичних наук, професор кафедри політології і державного управління.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри
політології і державного управління

протокол № 10 від «27» червня 2024 р.

Завідувач кафедри Ключкович А. Ю.

Схвалено науково-методичною комісією **факультету суспільних наук**

протокол № 8 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О. О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	3-ий	3-ий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин: 2,4 для денної форми навчання:	1-ий	1-ий
аудиторних – 44	Лекції:	
	24	10
самостійної роботи студента – 46	Практичні (семінарські):	
	20	2
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усний	Самостійна робота:	
	46	78

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «**Виборчі системи і технології**» – опанування здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти знань щодо сутності організації демократичних виборів в Україні та країнах Європейського Союзу; ознайомлення з особливостями функціонування різних типів виборчих систем та виборчою інженерією.

Відповідно до освітньої програми 052 «Політологія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

- 1) Інтегральної компетентності – здатності розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій і методів політичної науки.
- 2) Загальних компетентностей:
 - знання предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК 01);
 - здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 03);
 - здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК 04);
 - здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК 05);
 - здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 06);
- 3) Спеціальних (фахових) компетентностей:
 - здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки (СК 01);
 - здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування (СК 05);
 - здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні (СК 06);
 - здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу (СК 08);
 - здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефаківців (СК 09);
 - здатність розробляти механізми протистояння політичним ризикам, упереджувати виникнення конфліктних ситуацій у політичному середовищі (СК 11);
 - здатність до виконання політико-проектувальних, організаційних та консультативних функцій з метою забезпечення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб’єктів і громадських організацій різного рівня (СК 12).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Виборчі системи і технології**» є опанування таких обов’язкових компонентів (ОК) ОПП:

- ОК 05** Історія зарубіжних політичних вчень
- ОК 11** Загальна теорія політики
- ОК 17** Політичні системи сучасності
- ОК 19** Теорія політичних партій і партійних систем
- ОК 31** Методологія політичних досліджень

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни «Виборчі системи і технології» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності	ПРН-01
Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності	ПРН-03
Мати навички професійної комунікації	ПРН-04
Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності	ПРН-05
Враховувати у дослідницькій та консультаційній діяльності етнокультурні, етноконфесійні та етнопсихологічні параметри населення, зокрема центральноєвропейського регіону, їх вплив на публічну політику та політичний менеджмент, в тому числі в контексті антикризового управління	ПРН-10
Здійснювати інформаційно-аналітичну, експертну, проектну діяльність, володіти навичкам політичної діагностики, прогнозування та моделювання, враховуючи міжнародний та регіональний контекст	ПРН-12
Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні	ПРН-13
Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу	ПРН-15
Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	ПРН-16
Проводити експертизи та виконувати консультаційні функції для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб'єктів і громадських організацій національного і міжнародного рівня	ПРН-20
Виконувати політико-проектувальні та організаційні функції, будувати стратегію виборчої кампанії, управляти партійною діяльністю, формувати імідж політичних суб'єктів	ПРН-21

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Виборчі системи і технології»:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Розуміти предметну область псефології, етичні та правові засади організації виборчих процесів	ПРН-01
Вміти критично мислити у сфері організації і проведення виборчих кампаній	ПРН-03
Мати навички професійної комунікації в організації виборчих кампаній	ПРН-04
Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності	ПРН-05
Враховувати у дослідницькій та консультаційній діяльності, яка пов'язана з виборчими процесами, етнокультурні, етноконфесійні та етнопсихологічні параметри населення, зокрема центральноєвропейського регіону, їх вплив на публічну політику та політичний менеджмент, в тому числі в контексті антикризового	ПРН-10

управління	
Здійснювати інформаційно-аналітичну, експертну, проектну діяльність, володіти навичкам політичної діагностики, прогнозування та моделювання, враховуючи міжнародний та регіональний контекст при дослідженні виборчих систем і процесів	ПРН-12
Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні для розробки електоральних стратегій партій та окремих кандидатів	ПРН-13
Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати електоральні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу	ПРН-15
Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень електоральних кампаній (президентських, парламентських, місцевих виборів) фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	ПРН-16
Проводити експертизи та виконувати консультаційні функції для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб'єктів і громадських організацій національного і міжнародного рівня у контексті організації виборчих кампаній та дослідження виборчих процесів	ПРН-20
Виконувати політико-проектувальні та організаційні функції, будувати стратегію виборчої кампанії, управляти партійною діяльністю, формувати імідж політичних суб'єктів у виборчій кампанії	ПРН-21

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- іспит;
- письмове тестування;
- написання рефератів;
- виконання творчо-аналітичного завдання.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота							Інд. завд.	Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7			
4	4	4	4	6	4	4	20	50	100

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота							Інд. завд.	Модульна контрольна робота	Сума
T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14			
4	4	4	4	6	4	4	20	50	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	30	5	30
Творчо-аналітичне завдання (інд. завд.)	2	20 (10+10)	20 (10+10)	20
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних закономірностей в організації управлінської структури політичних партій та особливостей їхнього функціонування у сучасних умовах.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;

- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре » (82-89 балів, B) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	

60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1. Виборче право та виборчий процес

ТЕМА 1.

Вибори і демократія: еволюція інституту народоправства в історії людства

Вибори та голосування як способи народоправства. Виборчі процедури прямої демократії в Стародавніх Греції та Римі. Елементи виборності органів врядування та колективного волевиявлення в суспільствах доби Середньовіччя та Нового часу.

Станове представництво та парламенти в країнах Європи. Перші європейські парламенти в XI – XIV ст.: кортеси в Іспанії, генеральні штати у Франції, парламент в Англії. Характерні ознаки станово-представницьких зборів: становий характер; обмеженість прав; відсутність єдиних правил виборів; рекомендаційний характер прийнятих рішень; нерегулярність скликання.

Виборче право. Історія розвитку виборчого права у європейських країнах. Виборчі реформи 1832, 1867, 1884 рр. в Англії. Принцип загального виборчого права.

ТЕМА 2.

Виборче право. Міжнародна стандартизація виборчих норм.

Нормативно-правове закріплення функціонування інституту виборів: національні гарантії реалізації виборчого права, стандартизація інституту виборів як універсального засобу легітимації влади.

Джерела виборчого права. Класифікація джерел виборчого права: 1. За територією дії: а) міжнародні; б) загальнонаціональні; в) регіональні; г) місцеві. 2. За суб'єктом прийняття: а) прийняті органами публічної влади; б) прийняті Українським народом; в) прийняті територіальною громадою. 3. За ієрархією: а) конституційні; б) законодавчі; в) підзаконні. 4. За юридичною силою: а) обов'язкові; б) рекомендаційні. 5. За формою: а) нормативно-правові акти; б) нормативні договори; в) судові прецеденти; г) правова доктрина. 6. За характером положень: а) матеріальні; б) процесуальні. 7. За ступенем деталізації: а) загальні; б) спеціалізовані. 8. За місцем у регулюванні: а) первинні; б) вторинні. 9. За роллю у регулюванні: а) основні; б) додаткові. 10. За часом дії: а) постійні; б) тимчасові»

Виборче право: предмет і методи правового регулювання. Наднаціональний характер виборчого права. Міжнародні стандарти виборчого права. Універсальні, міжнародні нормативно-правові акти (базовий рівень): загальна декларація прав людини, яка проголошена резолюцією ООН 10 грудня 1948 року; б) Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (25 грудня 1965 року); в) Конвенція про політичні права жінок (прийнята у грудні 1952 р., а набула чинності 7 липня 1954 р.); г) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який був ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.; д) Декларація про критерії вільних і справедливих виборів (Рада Міжпарламентського Союзу, 1994 р.); та інші нормативно-правові акти.

Європейські виборчі стандарти (регіональний рівень): Європейську конвенція з прав людини; Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» від 6 грудня 2001 р.; Кодекс належної практики у виборчих справах (2002

р.); резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про кодекс належної практики у виборчих питаннях» (№ 1264, 2001 р.), «Про обмеження на діяльність політичних партій у державах-членах Ради Європи» (№ 1308, 2002 р.), «Про звіт рекомендованих норм при проведенні виборів» (№№ 1320 та 1595, 2003 р.) тощо.

Європейські виборчі стандарти (субрегіональний рівень) становлять вимоги, що діють виключно в межах Європейського Союзу, насамперед, щодо виборів до Європейського парламенту.

Експертні організації з виборчого законодавства в Раді Європи (на вибір): Венеціанська Комісія, Бюро демократичних інститутів та прав людини (Office for Democratic Institutions and Human Rights) при ОБСЄ, Міжнародний інститут демократії і сприяння виборам (The International Institute for Democracy and Electoral Assistance – International IDEA), ENEMO (European Network of Election Monitoring Organizations – Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами), Асоціація організаторів виборів країн Центральної та Східної Європи (ACEEEO – Association of European Election Officials), Міжнародний фонд виборчих систем (International Foundation for Election Systems - IFES).

ТЕМА 3.

Принципи проведення і головні процедури виборчої кампанії

Типи виборів. В залежності від способу волевиявлення: прямі та непрямі; 2) від назви органу чи посади, які обираються: президентські, парламентські, місцеві; 3) від часу проведення: чергові, позачергові, повторні; 4) від території, яку охоплюють: загальнодержавні та місцеві.

Класифікація принципів виборчого права. Три групи принципів виборчого права: 1) суб'єктивні принципи (загальне, рівне, пряме виборче право при таємному голосуванні; 2) базові об'єктивні (нормативно-організаційні) принципи (принципи вільних виборів, обов'язковості виборів, періодичності, альтернативності виборів, справжності і нефальсифікованості виборів); 3) функціональні об'єктивні (нормативно-організаційні) принципи: принцип незалежності виборчих комісій, рівності кандидатів, виборчих об'єднань, гласності виборів, неприпустимості іноземного впливу на виборчий процес, фінансової дисципліни, повноти інформаційного забезпечення.

Виборчий процес та виборча кампанія: трактування сутності. Суб'єктивний аспект виборчого процесу. Основні суб'єкти виборчого процесу: громадяни, виборчі комісії, органи публічної влади, політичні партії, кандидати, суди.

Процедурний аспект виборчого процесу. Головні процедури виборчої кампанії. Призначення дати виборів. Утворення виборчих округів. Формування виборчих комісій. Складання списку виборців. Висування та реєстрація кандидатів. Передвиборна пропаганда і агітація. Голосування. Підрахунок голосів та визначення результатів виборів.

ТЕМА 4.

Управління виборчим процесом: міжнародний досвід і вітчизняна електоральна практика

Управління виборчим процесом: сутність та основні характеристики. Органи управління виборчим процесом / органи адміністрування виборів (ОАВ). Країнова специфіка управління виборчим процесом.

Моделі органів управління виборчими процесами: незалежна модель (Литва, Польща, Україна та інші), урядова модель (Австрія, Бельгія, Греція, Німеччина та інші), змішана модель (Нідерланди, Словаччина та інші). Характеристика переваг та недоліків моделей управління виборчим процесом.

Чинники впливу на діяльність органів адміністрування виборів: а) виборче законодавство (виборча система); б) політичні умови, що дозволяють ОАВ діяти вільно та неупереджено; в) обсяг наданих ОАВ повноважень і функцій; г) кваліфікаційні вимоги до членів та іншого персоналу ОАВ; г) термін і порядок їх призначення, система контролю та підзвітності; д) наявність в ОАВ статусу юридичної особи, що дозволяє виступати позивачем і відповідачем у суді. Керівні принципи діяльності ОАВ: незалежність, неупередженість, добросовісність тощо.

Особливості формування ОАВ: 1) призначення виборчих органів здійснюється спільно різними органами державної влади у рамках конституційної системи «стримувань і противаг» (парламент); 2) призначення членів виборчих органів здійснюється неполітичними органами державної влади (суди); 3) призначення членів виборчих органів здійснюється від різних політичних сил.

Управління виборчим процесом в Україні. Інституціональне, організаційне, інформаційне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення. Центральна виборча комісія (ЦВК) як ОАВ. Особливості формування та основні функції ЦВК. Структура ЦВК. Державний реєстр виборців у структурі ЦВК. «Стратегічний план розвитку Центральної виборчої комісії на 2020–2025 роки». «Дорожня карта виборчої реформи в Україні 2023 – в умовах воєнного стану» (ГО «ОПОРА»).

ТЕМА 5.

Організація і проведення виборчих кампаній

Структура виборчого штабу, її особливості в залежності від типу виборчої кампанії, обраної виборчої стратегії, матеріально-технічного забезпечення. Керівник чи/і менеджер виборчого штабу. Структура виборчого штабу у випадку мажоритарного округу, президентських і парламентських за умов партійних списків, місцевих виборів. Скільки має бути заступників і за якими напрямками. Хто має відповідати за роботу з ОВК і ДВК. База даних і робота в мережі Інтернет. Внутрішня комунікація і питання безпеки. Волонтери, члени партії і наймані працівники. Централізм і межі свободи структурних підрозділів. Робота прес-секретаря. Місце в штабі і функціональні навантаження керівника групи матеріально-технічного забезпечення. Штаб як команда, чи група фахівців. Основні напрямки роботи виборчого штабу: організація роботи представників кандидата/партії в ОВК та ДВК; польові проекти («від дверей до дверей»; організація зустрічей кандидата; комунікація з конкурентами; комунікація з ЗМІ, державними та громадськими структурами; рекламна діяльність; робота з соціальними мережами тощо).

Робота штабу у день виборів. Організація паралельного підрахунку голосів. Форми передачі інформації та їх інтенсивність. Для чого і скільки має бути мобільних груп і хто має в них входити. Які зміни мають відбутися із складом довірених осіб. Як має бути організоване чергування. Форма участі представників штабу в інформаційних марафонах під час голосування і після. Що і як варто повідомляти ЗМІ в день виборів. Як і коли слід реагувати на результати виборів. Організація екзт-полу.

Завдання для спостерігачів щодо фіксації порушень у день виборів. Робота юриста із інформацією про порушення. Контроль за роботою ДВК та за оформленням і поданням протоколів. Контроль за прийняттям протоколів і внесенням уточнень та вимогу ТВК. Умови оскарження рішень, дій та бездіяльності.

Форми та способи захисту виборчих прав громадян. Особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів виборчого процесу та інших учасників виборів. Порядок і строки розгляду скарг виборчими комісіями та судами. Конституційно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення виборчого законодавства.

ТЕМА 6.

Виборча інженерія та технології виборчої кампанії

Виборча інженерія. Виборча формула та її застосування виборчій інженерії. Вплив різних виборчих квот на представництво політичних партій у парламенті. Електоральна географія та джеремендерінг. Утворення виборчих округів (виборча геометрія) як виборча технологія. Виборчі бар'єри в технології розподілу голосів виборців. Парадокси застосування виборчих систем: парадокс Алабами, парадокс Кондорсе, парадокс «нового штату».

Виборчі технології, їх сутність та класифікація. «Брудні» та «чисті» технології у виборчій кампанії, їх умовність. Чорний PR (технологія створення негативного іміджу) та його характеристики. Складові негативної виборчої кампанії: компромат, дискредитація конкурента, подання негативної інформації про конкурента. Журналістські прийоми чорного піару: «читання думок», анонімність, вилучення, ідеалізація, «показовий нейтралітет», «структура, яку

редагують». Адміністративні засоби чорного піару. Політичне клонування. Реєстрація двійників та підставних кандидатів. Публікація фальшивих даних соціологічних досліджень. Створення спеціальних сайтів для розповсюдження компромату. Підкуп виборців.

Політичні маніпуляції. Політичні міфи та характеристика процесу міфотворчості. Методи просування політичних міфів: залякування виборців, шокуючі повідомлення, брехня, роздмухування існуючих протиріч тощо.

ТЕМА 7.

Референдуми і плебісцити як форма народоправства

Поняття, види референдуму (національні, регіональні, місцеві; конституційні, законодавчі; консультативні, імперативні; обов'язкові, факультативні). Поняття плебісциту. Формула референдуму. Визнання результатів референдуму. Умови проведення і значення референдумів. Правові наслідки референдуму. Всенародний референдум з питання державної незалежності в Україні. Відмінність референдуму від виборів. Конституція України про вибори і референдум як форми народного волевиявлення.

Плебісцити як виявлення думки з важливих для суспільного розвитку питань. Історія виникнення плебісцитів. Політичні наслідки плебісцитів.

МОДУЛЬ 2. Виборчі системи та процеси

ТЕМА 8.

Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем

Виборча система. Типи виборчих систем. Закони М. Дюверже про вплив виборчої системи на структурування партійних систем. Виборча система та представництво інтересів національних меншин. Виборча система і представництво громад. Виборча система і представництво жінок.

Структурні елементи виборчих систем: виборчий округ, виборчий список, спосіб голосування, виборча формула, виборчий бар'єр.

Магнітуда виборчого округу та ступінь пропорційності результатів виборів. Виборчі округи в різних системах голосування. Типи виборчих округів: одномандатні виборчі округи (уніномінальні) та багатомандатні виборчі округи (поліномінальні). Розмір виборчого округу. Джерімендеринг.

Виборчий бюлетень та його різновиди. Виборчі (партійні) списки. Вільні списки (панашаж). Відкриті (преференційні) списки. Напіввідкриті (напівжорсткі) списки. Закриті (жорсткі, фіксовані) списки.

Виборча формула як спосіб трансформації голосів виборців у депутатські мандати. Виборча квота. Метод квот. Квота Хейра. Квота Хагенбах-Бішофа. Квота Імперіалі.

Метод дільників. Метод Д'Онта. Формула Сен-Лагю. Модифікована формула Сен-Лагю. Метод Немеєра. Особливості розподілу залишкових депутатських мандатів.

Виборчий бар'єр та його значення для функціонування партійних систем. Виборчий бар'єр та принцип рівності при розподілі депутатських мандатів.

ТЕМА 9

Порівняльний аналіз основних типів виборчих систем

Класифікація виборчих систем: 1) мажоритарні системи (голосування за принципом відносної більшості (англ. First Past the Post, FPTP); представницьке голосування (англ. Block Vote, BV); альтернативне голосування (англ. Alternative Vote, AV); система голосування у два тури (англ. Two-Round System); голосування за партійний блок (англ. Party Block Vote, PBV)); 2) напівпропорційні системи (паралельні системи (англ. Parallel System, PS); голосування за змішаною системою (англ. Mixed Member Proportional, MMP); 3) пропорційні системи (голосування за партійними списками; система єдиного перехідного голосу).

Історичні витоки мажоритарного голосування. Мажоритарна система: одномандатна, багатомандатна і преференційна. Мажоритарна система абсолютної більшості і мажоритарна

система відносної більшості. Роль особистості лідера в умовах мажоритарної політичної системи. Переваги мажоритарної політичної системи: перемога на виборах великих політичних партій і створення однопартійних урядів. Недоліки мажоритарної системи.

Історичні витоки пропорційної виборчої системи. Сутність та структурні складові пропорційної виборчої системи. Переваги та недоліки пропорційної виборчої системи. Змішана виборча система. Поєднання елементів мажоритарної системи та систем пропорційного представництва.

ТЕМА 10.

Оцінювання та розробка виборчих систем

Оцінювання виборчих систем. Рівень пропорційності / диспропорційності виборчих систем. Надпрезентація. Індекс пропорційності виборчої системи Гюнтера. Показники пропорційності. Індекс диспропорційності Галлахера. Межі коливання індексу диспропорційності. Коефіцієнт диспропорційності.

Чинники впливу на рівень пропорційності виборчих систем: 1) деформація результатів виборів сильніша у системах, заснованих на мажоритарній формулі; 2) рівень пропорційності виборчої системи зростає зі збільшенням величини виборчого округу; 3) рівень пропорційності зростає зі стабілізацією партійної системи і зменшенням ефективної кількості партій (вимірюється індексом ефективної кількості партій); 4) рівень пропорційності корелюється з вирівнювальним розподілом мандатів; 5) рівень пропорційності корелюється з застосуванням виборчого бар'єру.

Критерії конструювання виборчих систем: пропорційність мандатів до поданих голосів, міцність уряду, стабільність партійної системи, сприяння представництву національних меншин, відповідність міжнародним стандартам тощо. Конституційний контроль за виборчою інженерією.

ТЕМА 11.

Виборчі системи та процеси в країнах Західної Європи

Виборчі системи країн Західної Європи. Парламентські вибори в країнах Західної Європи упродовж 2020–2023 рр. Чинники впливу проведення парламентських виборів у країнах Європейського Союзу: 1) економічна криза 2008–2009 рр.; 2) міграційна криза 2015–2016 рр.; 3) вихід Великобританії з Європейського Союзу; 4) пандемія коронавірусу; 5) російсько-українська війна, 5) протистояння «мейнстримних» і партій «нової політики».

Особливості виборчого протистояння в країнах Європейського Союзу у 2020–2024 рр. Конкуренція за голоси виборців «мейнстримних» партій та партій «нової політики». Характеристика парламентських виборів в Ірландії (8 лютого 2020 р.), Нідерландах (15-17 березня 2021 р.), Німеччині (26 вересня 2021 р.), Португалії (30 січня 2022 р.), Франції (17 червня; 19 червня 2022 р.), Швеції (11 вересня 2022 р.), Італії (25 вересня 2022 р.), Данії (01 листопада 2022 р.), Фінляндії (02 квітня 2023 р.), Греції (21 травня 2023 р.), Іспанії (23 липня 2023 р.), Нідерландах (22 листопада 2023 р.).

Причини успіху партій «нової політики»: розчарування громадян у «старих, корумпованих» політиках і «мейнстримних» політичних партіях та зростання недовіри до них; персоналізацію та медіатизацію політики; ціннісну трансформацію, яка пов'язана з укоріненням «постматеріальних» цінностей; антиглобалістські, антимігрантські та євроскептичні суспільні настрої; освоєння мережевого простору.

ТЕМА 12

Виборчі системи та процеси в країнах Центральної Європи

Виборчі системи країн Центральної Європи. Парламентські вибори в країнах Центральної Європи упродовж 2020–2023 рр.

Особливості виборчого протистояння в країнах Європейського Союзу у 2020–2024 рр. Конкуренція за голоси виборців «мейнстримних» партій та партій «нової політики». Характеристика парламентських виборів в Словаччині (29 лютого 2020 р.), Хорватії (5 липня 2020 р.), Литві (11 та 25 жовтня 2020 р.), Румунії (7 грудня 2020 р.), в Болгарії (4 квітня, 11 липня та 14 листопада 2021 р.), Чехії (8-9 жовтня 2021 р.), Угорщині (03 квітня 2022 р.),

Словенії (24 квітня 2022 р.), Латвії (01 жовтня 2022 р.), Болгарії (02 жовтня 2022 р.), Естонії (28 лютого 2023 р. – 05 березня 2023 р.), Болгарії (02 квітня 2023 р.), Словаччині (30 вересня 2023 р.), Польщі (15 жовтня 2023 р.).

Вплив парламентських виборів на партійні системи країн Європейського Союзу: 1) збільшення фрагментації партійних систем; 2) втрата «мейнстримними» партіями домінуючого статусу у партійних системах; 3) жорстку конкуренцію у ході електоральних кампаній «мейнстримних» партій і партій «нової політики»; 4) зростання рейтингу праворадикальних партій, їх демаргіналізація і подолання ними бар'єру «руконепотискання»; 5) персоніфікацію політики, утворення іменних партій, які досить часто мають негативний вплив на функціонування партійної системи і політичний розвиток в цілому (партія «Список Мар'яна Шарца» (Словенія)), партія «Є такий народ» С. Тріфонова (Болгарія) та інші); 6) виникнення мережевих/кіберпартій, які в своїй діяльності опираються на використання сучасних цифрових технологій.

ТЕМА 13

Організація і проведення парламентських виборів в Україні

Нормативно-правова основа проведення парламентських виборів в Україні. Еволюція парламентського виборчого законодавства в Україні. Мажоритарна виборча система (1994 р.). Змішана виборча система (1998 р., 2002 р., 2012 р.). Пропорційна виборча система (2006 р.). Виборчий кодекс України (2019 р.).

Участь політичних партій у виборчих процесах у контексті різних виборчих систем. Вплив парламентських виборів на еволюцію партійної системи України. «Електоральна революція» в Україні за результатами парламентських виборів 2019 р. Регіональні особливості парламентських виборів в Україні. Електоральний розкол «Схід – Захід» у контексті виборчих кампаній 1994–2020 рр.

Виборча інженерія при виборах в український парламент. Сучасна територіальна організація виборів депутатів. Виборчі комісії з виборів народних депутатів України. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення підготовки і проведення виборів народних депутатів України. Виборчі фонди партій, кандидатів у народні депутати України. Висування і реєстрація кандидатів у народні депутати України.

Участь національних меншин у виборчих процесах: характеристика вітчизняної електоральної практики. Електоральна практика КМКС-Партії Угорців України та Демократичної партії угорців України.

ТЕМА 14

Організація і проведення місцевих виборів в Україні

Нормативно-правова основа проведення місцевих виборів в Україні. Мажоритарна виборча система (1994 р., 1998 р., 2002 р.). Змішана виборча система (2006 р., 2010 р., 2015 р.). Пропорційна виборча система (2020 р.). Вплив реформи децентралізації на проведення місцевих виборів 2020 р.

Активне та пасивне виборче право на місцевих виборах. Територіальна організація місцевих виборів. Виборчі комісії з місцевих виборів. Вибори депутатів місцевих рад. Вибори голів місцевих рад. Вибори / призначення старост у системі місцевого самоврядування. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення місцевих виборів. Виборчі фонди організацій партій, кандидатів.

Участь політичних партій у місцевих виборах. Феномен «регіональних» партій на місцевих виборах. Причини виникнення регіональних партій: відсутність належного чинного законодавства про політичні партії; етномовне розмежування та компактне проживання національних меншин; відмова місцевих політиків балотуватись у парламентських партій та створення ними місцевих партійних проєктів; розмежування в часі проведення місцевих парламентських виборів з 2010 р.; створення партій адміністративним шляхом; реформа з децентралізації тощо. Протистояння на місцевих виборах 2010, 2015, 2020 рр. «регіональних» і парламентських партій.

Електоральна практика угорських партій КМКС-Партії Угорців України та Демократичної партії угорців України на місцевих виборах в Україні.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1. Виборче право та виборчий процес						
Тема 1. Вибори і демократія: еволюція інституту народоправства в історії людства	6	2	-			4
Тема 2. Виборче право. Міжнародна стандартизація виборчих норм	8	2	2			4
Тема 3. Принципи проведення і головні процедури виборчої кампанії	8	2	2			4
Тема 4. Управління виборчим процесом: міжнародний досвід і вітчизняна електоральна практика	8	2	2			4
Тема 5. Організація і проведення виборчих кампаній	8	2	2			4
Тема 6. Виборча інженерія та технології виборчої кампанії	6	2	2			2
Тема 7. Референдуми і плебісцити як форма народоправства	4	-	-			4
Разом за 1 модуль	48	12	10			26
Модуль 2. Виборчі системи та процеси						
Тема 8. Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	6	2	2			2
Тема 9. Порівняльний аналіз основних типів виборчих систем	8	2	2			4
Тема 10. Оцінювання та розробка виборчих систем	4	2	-			2
Тема 11. Виборчі системи та процеси в країнах Західної Європи	8	2	2			4
Тема 12. Виборчі системи та процеси в країнах Центральної Європи	8	2	2			4
Тема 13. Організація і проведення парламентських виборів в Україні	6	2	2			2
Тема 14. Організація і проведення місцевих виборів в Україні	2	-	-			2
Разом за 2 модуль	42	12	10			20
Разом за семестр	90	24	20			46

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1. Виборче право та виборчий процес						
Тема 1. Вибори і демократія: еволюція інституту народоправства в історії людства	7					6
Тема 2. Виборче право. Міжнародна стандартизація виборчих норм	9					6
Тема 3. Принципи проведення і головні процедури виборчої кампанії	7					6
Тема 4. Управління виборчим процесом: міжнародний досвід і вітчизняна електоральна практика	9	2				6
Тема 5. Організація і проведення виборчих кампаній	11	2				6
Тема 6. Виборча інженерія та технології виборчої кампанії	7					6
Тема 7. Референдуми і плебісцити як форма народоправства	7					4
Разом за 1 модуль	44	4				40
Модуль 2. Виборчі системи та процеси						
Тема 8. Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	7					6
Тема 9. Порівняльний аналіз основних типів виборчих систем	11	2	2			6
Тема 10. Оцінювання та розробка виборчих систем	7					4
Тема 11. Виборчі системи та процеси в країнах Західної Європи	11	2				6
Тема 12. Виборчі системи та процеси в країнах Центральної Європи	11	2				6
Тема 13. Організація і проведення парламентських виборів в Україні	9					6
Тема 14. Організація і проведення місцевих виборів в Україні	7					4
Разом за 2 модуль	46	6	2			38
Разом за семестр	90	10	2			78

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Вибори і демократія: еволюція інституту народоправства в історії людства	-	
2	Виборче право. Міжнародна стандартизація виборчих норм	2	
3	Принципи проведення і головні процедури виборчої кампанії	2	
4	Управління виборчим процесом: міжнародний досвід і вітчизняна електоральна практика	2	
5	Організація і проведення виборчих кампаній	2	
6	Виборча інженерія та технології виборчої кампанії	2	
7	Референдуми і плебісцити як форма народоправства	-	
8	Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	2	
9	Порівняльний аналіз основних типів виборчих систем	2	2
10	Оцінювання та розробка виборчих систем	-	
11	Виборчі системи та процеси в країнах Західної Європи	2	
12	Виборчі системи та процеси в країнах Центральної Європи	2	
13	Організація і проведення парламентських виборів в Україні	2	
14	Організація і проведення місцевих виборів в Україні	-	
Разом		20	2

6.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Вибори і демократія: еволюція інституту народоправства в історії людства	4	6
2	Виборче право. Міжнародна стандартизація виборчих норм	4	6
3	Принципи проведення і головні процедури виборчої кампанії	4	6
4	Управління виборчим процесом: міжнародний досвід і вітчизняна електоральна практика	4	6
5	Організація і проведення виборчих кампаній	4	6
6	Виборча інженерія та технології виборчої кампанії	2	6
7	Референдуми і плебісцити як форма народоправства	4	4
8	Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	2	6
9	Порівняльний аналіз основних типів виборчих систем	4	6
10	Оцінювання та розробка виборчих систем	2	4
11	Виборчі системи та процеси в країнах Західної Європи	4	6
12	Виборчі системи та процеси в країнах Центральної Європи	4	6
13	Організація і проведення парламентських виборів в Україні	2	6
14	Організація і проведення місцевих виборів в Україні	2	4
Разом		46	78

6.5. Індивідуальне (творчо-аналітичне) завдання

Індивідуальні завдання студента з навчальної дисципліни «**Виборчі системи і технології**» полягає у виконанні окреслених завдань і тематично охоплює загальне змістовне навантаження з навчального курсу.

Індивідуальне завдання студента з предмету «**Виборчі системи і технології**» оцінюється за 20-ти бальною системою і включає виконання таких завдань:

- написання та захист рефератів із заданих тем (максимум – 10 балів);
- виконання аналітичного завдання (максимум – 10 балів).

Виконання аналітичного завдання: аналіз виборчої кампанії політичної партії; характеристика парламентської виборчої кампанії в окремій країні з використанням емпіричних методів дослідження; порівняльний аналіз основних типів виборчих систем; аналіз парламентських або місцевих виборів в Україні у контексті обраного регіону з використанням емпіричної методики тощо.

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України : монографія сред. Ю.О. Волошин. Суми : Університетська книга, 2012. 230 с.
2. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. К., 2007.112 с.
3. Бокоч В. Електоральний маркетинг в політичному процесі: міжнародний досвід. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2015. 200 с.
4. Бучин М.А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : монографія. / М.А. Бучин. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. 359 с.

5. Вибори в Європейському Союзі / за ред. Ковриженка Д. С. К., 2006. 156 с.
6. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. К., 2000.
7. Нестерович В. Виборче право України. Підручник. Київ: Вид-во Ліра-К, 2019. 504 с.
8. Климкова І. І. Вибори і виборчі системи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Климкова, М. А. Остапенко. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. 160 с.
9. Мохончук Б. Виборчі системи: порівняльно-правове дослідження. Монографія. Зарків: «Юрайт», 2021. 306 с.
10. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
11. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Ткаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 560 с.
12. Шведа Ю. Партії і вибори: енциклопедичний словник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
13. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія і практика виборчої кампанії: нав.-мет. посіб. К.: Знання, 2012. 373 с.
14. Шведа Ю. Псефологія. Навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 396 с.
15. Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження в Україні. Львів, 2010. 462 с.

Допоміжна література

1. Авксентьев А. Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних трансформацій. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – теорія та історія політичної науки*. Харків, 2017. 274 с.
2. Афанасьєва М.В. Виборча інженерія в Україні: монографія. Одеса, Юрид. л-ра. 2014. 433 с.
3. Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. – Київ : «АК-Group», 2019. 122 с.
4. Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід. Чернівці : Букрек, 2009. 240 с.
5. Вальчишин П., Охотін П. Виграти вибори. Покрокова інструкція. Київ, 2014. 136 с.
6. Виборчий Кодекс. Науково-практичний коментар. Київ: вид. дім «Професіонал», 2020. 800 с.
7. Демократичний потенціал пропорційних виборчих систем / С. Конончук, О. Ярош, С. Горобчишина. К, 2009. 80 с.
8. Дорожня карта виборчої реформи в Україні 2023 – в умовах воєнного стану. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2023/10/ifes-ukraine-opora-roadmap-of-electoral-reforms-in-ukraine-d7-2023-10-17-ukr.pdf> (дата звернення 29.05.2024).
9. Дизайн системи адміністрування виборів. Посібник / Міжнародна фундація виборчих систем (IFES). К.: Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2016. 503 с.
10. Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колегія: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; відп. за випуск М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 552 с.
11. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: матеріали Венеціанської комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. К., 2009. 500 с.
12. Ключковський Ю. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан, перспективи законодавчої реалізації в Україні. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.

13. Ключковський Ю. Б. *Виборчі системи та українське виборче законодавство* : монографія; Нац. ун-т «КиєвоМогилянська академія». К.: Час Друку, 2011. 132 с.
14. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року), Європейська комісія за демократію через право, CDL-AD (2002) 023 rev. URL: [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD\(2002\)023rev-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD(2002)023rev-ukr.pdf). (дата звернення 21.05.2023).
15. Манайло-Приходько Р. *Географія партійного впливу в Україні: феномен регіональних політичних партій. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року / За заг. ред. А.Романюка. Львів: Простір-М, 2017. С. 218–227.*
16. Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. *Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України. Монографія. Ужгород: Вид-во «Рік-У», 2020. 338 с.*
17. Мяловицька Н. А. *Виборчі системи: досвід європейських держав. Вісник Центральної виборчої комісії. 2010. № 1 (11). С. 61 – 67.*
18. Остапець Ю. О. *Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук зі спеціальності 23. 00. 02 – політичні інститути і процеси. Львів, 2016. 39 с.*
19. Остапець Ю., Мартинкович М. *Характеристика партійного ландшафту країн Європейського Союзу за результатами парламентських виборів 2022 року. Регіональні студії. 2023. № 33. С. 82–93.*
20. Остапець Ю., Копинець Ю. *Парламентські вибори 2021 року в країнах Європейського Союзу: характеристика загальних тенденцій та національних особливостей електорального вибору. Регіональні студії. 2022. № 30. С. 82–90.*
21. Остапець Ю., Копинець Ю., Остапець І. *Протистояння «мейнстрімних партій» та партій «нової політики» у країнах Європейського Союзу за результатами парламентських виборів 2020 року. Політікус. 2022. Випуск 3. С. 90–100.*
22. Остапець Ю., Радько А. *Вплив парламентських виборів в Угорщині 2022 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи. Регіональні студії. 2023. № 32. С. 81–86.*
23. Остапець Ю., Червеняк К., Кеменяш О. *Характеристика акторного складу та конфігурації партійних системи країн Європейського Союзу за результатами парламентських виборів 2023 року. Регіональні студії. 2024. № 36. С. 59–68.*
24. Остапець Ю., Червеняк К. *Парламентські вибори 2023 року в країнах Європейського Союзу: аналіз результатів та конфігурацій урядових коаліцій. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами Міжнародної наукової конференції «Інституційні, партійні та виборчі чинники політичного процесу в Україні й інших країнах Європи в умовах війни і невизначеності: національний, наднаціональний і субнаціональний рівні» – восьмої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори : українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 24–25 листопада 2023 року / [за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина]. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. Вип. 8. С. 13–42. (364 с.).*
25. Остапець Ю., Копинець Ю. *Регіональні особливості електорального вибору громадян за результатами місцевих виборів 2020 року в Україні. Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти: матеріали всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, 8 грудня 2020 р.) / За заг. ред. проф. М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 38–55.*
26. Остапець Ю., Шелемба М. *Вплив президентських і парламентських виборів 2019 року на структурування партійного простору України: загальнонаціональний та регіональний*

- виміри (на прикладі Закарпатської області). *Політичні партії і вибори: збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року* / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 33–51.
27. Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н., Сорока М. Еволюція партійних та електоральних систем у центральноєвропейських країнах. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник / упорядник М. Лендзел. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». С. 17–45.
 28. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. URL: <http://www.cvk.gov.ua> (дата звернення 12.05.2024).
 29. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи : практичний посібник / за заг. ред. М. Д. Городка. Київ, 2016. 264 с.
 30. Погорілко В. Поняття виборчого процесу та його загальна характеристика *Вісник Запорізького державного університету*. 2011. №1. С. 47–50.
 31. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендзел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стебляк, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
 32. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 1. Львів, 2017. 382 с.
 33. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 2. Львів, 2018. 300 с.
 34. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 3. Львів, 2019. 284 с.
 35. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 4. Львів, 2020. 400 с.
 36. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 5. Львів, 2021. 388 с.
 37. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 6. Львів, 2022. 372 с.
 38. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 7. Львів, 2023. 320 с.
 39. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Випуск 8. Львів, 2024. 364 с.
 40. Посібник з розробки виборчих систем / Е. Рейнольдс, Б. Рейлі та ін. / пер. з англ. К.: Нора-друк, 2003. 168 с.
 41. Референдуми в Європейському Союзі / О.Д. Чебаненко, О.Ю. Гришук, Н.В. Колодяжна, А. Євгенєва; За ред. Д.С. Ковриженка. Київ : ФАДА, ЛТД, 2007. 186 с.
 42. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.
 43. Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна.- Львів, 2003.
 44. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: АртЕк, 2001. 224 с.
 45. Сьрьогіна С. Європейські стандарти виборів і виборче законодавство України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2007. № 1. С. 38–44.
 46. Стратегічний план Центральної виборчої комісії на 2020–2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-20#Text> (дата звернення 12.03.2024).
 47. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / за ред. Ю. Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.
 48. Чижмарь В. Поняття та дефінітивна характеристика міжнародних виборчих стандартів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Випуск 73 (частина 1). С. 197–205.
 49. Чудик Н. Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні: дис. докт. юрид. наук: 12.00.07 / Західноукраїнський національний університет, Національний авіаційний університет. К., 2021. 453 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Громадська мережа «Опора». URL: <https://www.oporaua.org/> (дата звернення 12.05.2024)
2. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290> (дата звернення 21.05.2024).
3. Комітет Виборців України. URL: <http://www.cvu.org.ua> (дата звернення 12.05.2024)
4. Міжнародний інститут демократії і сприяння виборам (IDEA) URL: <http://www.idea.int>. (дата звернення 12.05.2024)
5. Міжнародний фонд виборчих систем (IFES – International Foundation for Election Systems) URL: <http://www.ifes.org>. (дата звернення 12.05.2024)
6. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/> (дата звернення 21.05.2024).
7. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php> (дата звернення 21.05.2024).
8. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/> (дата звернення 21.05.2024).
9. Центральна виборча комісія України. URL: <https://cvk.gov.ua/> (дата звернення 12.05.2024).
10. ACE Electoral Knowledge Network URL: <https://www.aceproject.org/> (дата звернення 12.05.2024).
11. Parties and Elections in Europe. URL: <http://www.parties-and-elections.eu/index.html> (дата звернення 10.05.2024).
12. The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/ua/presentation> (дата звернення 10.05.2024).
13. 2019 European election results. URL: <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en> (дата звернення 15.06.2024).